

A SZEGEDI MŰHELY KÉT KÖTETE

Pászka Imre-Szűcs Norbert (szerk.): *Kisebbszociológia*.
Szeged: Szociológia TDK-Belvedere 2003.

Pászka Imre (szerk.): *A látóhatár mögött*. Szeged: Szociológia
TDK-Belvedere, 2004.

TAMÁSKA Máté

Szegedi Tudományegyetem, Szociológiai Tanszék
H-6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34.; e-mail: mateszoci@hotmail.com

A Szegedi Tudományegyetem elsők között hirdette meg először „B” szakos képzésként, majd rendes nappali státuszban a szociológia szakot. A jogelőd József Attila Tudományegyetemen megkezdett szociológusképzés egybeesett a felsőoktatás robbanásszerű expanziójával, a képzés tömegessé válásával. A színvonal süllyedése a korábban nagy múlttal rendelkező történész- és irodalomképzést is veszélyeztette, veszélyezteti. Hatványozottan igaz ez egy frissen beindított, intézményes tudósképzésben semmiféle múlttal nem rendelkező szakra. Nem kívánunk belemenni a vitába, hogy az egyetemek mely feladata a fontosabb, a szakemberek, vagy a fiatal tudósgenerációk képzése, azt azonban megállapíthatjuk, hogy ez utóbbi nélkül az universitas eszméje mindenképpen csorbát szenved. Ezért is öröndetes, hogy az alig egy évtizedes múlta visszatekintő szegedi szociológiaoktatás immár több „kézzelfogható” eredményt mutatott föl e téren, legutóbb két, Pászka Imre, illetve Szűcs Norbert által szerkesztett hallgatói kötetet.

A kiadást a történész szakma utánpótlásában komoly múlttal rendelkező Belvedere Meridionale vállalta. A Belvedere hagyományos fóruma a fiatal szegedi tudósoknak, akik egy-egy kutatóműhelyhez csatlakozva itt indulhatnak el pályájukon. A „Látóhatár mögött” című kötet előszavában a szerkesztő külön kiemeli e kisebb céhek fontosságát, mely egyben biztosíték is a komoly szakmai munkához. „A kötet szerzői, láthatóan, a „kis műhelyek” egyik-másikában tanonckodtak, de van aki közülük több „műhelyben” is inaskodott, ami csak hasznára vált.” A mostani kiadás előzményeként a dolgozatok „sikeresen vették” a 2003-as OTDK megmérettetést: „Nagy Terézia első, Héjjas Barbara második, Szűcs Norbert harmadik, Nagy Gábor Dániel pedig különdíjban részesült.” Ez a siker az öt különálló tanulmányból álló kötet (Szűcs Norbert kettő is jegyeztette magát) tudományos előtörténete, egyben összefogó kapcsa.

Az írások egyik fele az uralkodó diskurzusból nem, vagy ha igen, negatív visszhanggal jelenlévő csoportokat igyekszik bemutatni: deviáns fiatalokat, szegedi hajléktalanokat, au paireket. A másik két írás a műhelynek otthont adó város társadalmát, annak egy-egy jellemzőjét, pártpreferenciáját, illetve cigányokkal szembeni attitűdjét veszi górcső alá. Amennyire szerzteágazóak a témák, annyira sokféle módszertani megközelítéssel éltek a szerzők: dalszövegek elemzése, kapcsolatháló kutatás, mélyinter-

júk, megfigyelés, illetve statisztikai elemzés. Ez utóbbi adatbázisát a tanszéken évek óta a képzés részeként megvalósított Szeged-vizsgálatok adták.

Ha egy város szociológiaképzésnek ad otthon, szinte természetes, hogy mint kutatási téma, elemzési egység kerül a figyelem középpontjába, hiszen „kéznél van”. Nem csoda, hogy három írás is ezt az utat választotta. Nagy Gábor a szegedi választási preferenciákat vizsgálta a tanszéken szervezett kérdőíves felmérésekre támaszkodva. A többváltozós elemzést is felvonultató munka végső konklúziójában megállapítja, hogy ellentétben a Gázsó Ferenc által vizsgált falusi népességgel, Szeged városában a pártpreferenciák igencsak instabilak. Ezzel megerősíti Körösényi András meglátását, aki az urbanizáció egyik hatását épp a pártpreferenciák elmosódásában látja. Fogódzók persze akadnak, elsősorban a „vallásosság, a társadalmi osztályhelyzet szerinti önbesorolás”, illetve a „személyes helyzet változása a rendszerváltás óta”. E változók mentén mégiscsak megrajzolható egy viszonylag stabil választóvonal a két nagy gyűjtőpárt között.

Szintén a szegedi vizsgálatokra támaszkodott Szűcs Norbert, mikor a városi lakosság cigányokkal kapcsolatos társadalmi távolságtartását választotta témául. Eredményeiben nem utal szegedi sajtóságokra, sokkal inkább az országos tendenciákkal megegyező jelenségekre bukkant. Az adatokból arra következtetett, hogy a szegediekre is áll Lázár Guy megállapítása, hogy a többség cigányokkal kapcsolatos előítéletei elsősorban az életmódbeli eltérésekre vezethetőek vissza. Fontosnak tartotta kiemelni a rejtett előítéletesség jelenlétét, mely elsősorban a középgenerációra jellemző, szemben a fiatalok „őszintén” kirekesztő véleményével.

Nagy Terézia hajléktalanok kapcsolati hálóját vizsgáló kutatásában nem használhatta a szegedi vizsgálatok eredményét, hiszen az a lakosság-nyilvántartás címjegyzékéből dolgozott, ahonnan e marginális réteg felkutathatatlan. „Emberközelibb” módszerekkel, interjúkkal, megfigyeléssel, illetve a Magyarországon még kevésbé elterjedt számítógépes kapcsolatháló elemző programmal igyekezett rámutatni e csoport sajátosságaira. Más társadalmi csoportokkal összehasonlítva a hajléktalanok kapcsolathálója lényegesen szegényebb, alig találni kifelé mutató irányokat. A hajléktalanok azonban nem csak kívülállók, hanem életmódjuk révén bezárkózók is egyben. A dupla záras elkülönülést szemléletesen jelenítik meg a számítógép által megrajzolt kapcsolati ábrák.

Szeged, mint „kéznél lévő” elemzési egység mellett, a fiatalok, mint társadalmi csoport kutatása szintén önmagát adó téma. A korcsoportok szerint erősen szegregált modern társadalomban a diákság életkoránál fogva egészen közelről érzékeli, résztvevőként figyelheti a fiatalok társadalmi csoportját. Ami persze épp annyi veszélyt is hordoz magában, mint lehetőséget. Héjjas Barbara egy ismert hazai rock együttes szövegeit elemezve az integrációjukban valamiképpen megakadt fiatalok világképét elemezte. Rámutatott e szövegek és több fiatalokat érintő szociológiai elmélet, illetve a társadalmat foglalkoztató, azt veszélyeztető jelenség közötti összefüggésre. A szövegekből kiolvasható a fiatalok gondolkodásmódja, megismerhetőek problémáik. Ezek fényében pedig a felületi kezelések helyett a válságjelenségek okainak kiküszöbölése kerülhet előtérbe.

Ugyanígy „fiatalos” témával találkozhatnunk Szűcs Norbert második írásában. Második munkájában az „au pair” jelenség elmúlt tíz évében megfigyelhető változásaira koncentrált. Míg egy évtizede Németország és Anglia fej-fej mellett haladtak mint célország, addig mára az angol nyelvterület dominanciája figyelhető meg. A korábbi

gazdasági előnyök mára elolvadtak, és elsősorban a nyelvtanulás, a tapasztalat, a kaland, a családtól való függetlenedés vált a legfontosabb motivációvá. Párhuzamba állítja a korábbi cselédség intézményének kultúráközvetítő funkcióját a mai fiatal lányok külföldi munkavállalásával. Jellemző módon, a munka jellegéből, illetve a női szerepből fakadóan ez leginkább az étkezési szokásokban mutatható ki.

A látóhatár mögött kötet munkái egymástól független kutatások, melyek csak néhány szálon kapcsolódnak egymáshoz. Az egy évvel korábban megjelent *Kisebbség-szociológia* viszont tematikus munka. Az előszóban a szerzők a könyvet „elsősorban a kisebbség-szociológiai témák iránt érdeklődő felsőoktatási hallgatóknak ajánlják”. A szerény ajánló mellé hozzátehetjük, nem csak hallgatóknak lehet hasznos ez a munka, hiszen a rendszerváltás után e témában megjelent bibliográfiai áttekintésről van szó. A szerzők között található „ismerős” neveket, mint Nagy Terézia, Nagy Gábor Dániel, Szűcs Norbert, illetve a szegedi Tudományos Diákkör más volt tagjait, Baranyai Klárát, Komáromi Zsuzsát, Nagy Juditot és Varga András. „Egy hasonló tematikájú kötet írói kétféle problémával szembesülhetnek: túl sok vagy túl kevés szakirodalom áll rendelkezésre. A szerzők mindkét típusú nehézséget megtapasztalhatták” – vélekednek a könyv szerkesztői. A csatolt bibliográfiák testességét szemlélve, valóban nagy a szórással a kutatói érdeklődés terén. Szubkultúrákkal, cigánysággal, határon túli magyarokkal foglalkozó tudományos írások százával születtek az elmúlt tíz évben. Ezzel szemben nagyságrendekkel szegényebb bibliográfiával rendelkezik a szexuális kisebbségi irodalom, illetve a zsidóságtudomány.

Nagy Teréziának az ifjúsági szubkultúrákkal foglalkozó kutatásokat bemutató írásánál a szakirodalom bősége jelentette a legnagyobb kihívást. A rendszerváltás után egyre nagyobb hangsúlyt kapó ifjúsági szubkultúrák kutatása igazi kilencvenes évekbeli slágertémának számított. Ám, mint a szerző megjegyzi a probléma-centrikus vizsgálatok között nem alakult ki tudományos diskurzus, a gazdag irodalom egyben a megközelítések összehasonlíthatatlanságig sokféle módszerét hozta létre. A kapott eredmények így nem állnak össze egy jellegzetes ifjúsági szubkultúrákat kutató iskolává.

A legnagyobb irodalommal mindenképpen a határon túli magyar kisebbségkutatás büszkélkedhet. Ennek egyik oka, hogy a rendszerváltás előtt ez a téma „jegelve volt”, így jó néhány évtizedes lemaradást kellett pótolnia, másrészt a hazai szakemberek mellett a környező országok magyar tudományossága is komoly szerepet vállalt e témában. Nagy Judit és Varga András írásában az elmúlt egy évtizedben lezajlott hangsúlyeltolódásokra koncentrált. A kilencvenes évek elejének fő problematikája még elméleti jellegű volt, a magyarsághoz tartozás kritériumait igyekeztek tisztázni. Az évtized elején lezajlott népszámlálások utat nyitottak a demográfiai jellegű vizsgálatok előtt, melyeket a határon túli magyar társadalomnak belső tagozódását feltáró kutatások követték. A kilencvenes évek közepétől a különböző műhelyek között meginduló aktív párbeszéd megteremtette a lehetőségét annak, hogy ellentétben a szubkultúrákkal foglalkozó szakszociológiával, a határon túli magyarok témakörében összehasonlítható komplex tudás épülhessen föl.

A harmadik slágertéma szintén az etnikai kérdés körül rajzolódott ki, de immár a határokon belül, a hazai cigánysággal kapcsolatban. A cigánysággal foglalkozó kutatásokat, akárcsak az előző kettőt, a kilencvenes években látványosan felszínre kerülő problémák ihlették. Szűcs Norbert bevezetőjében a cigánykérdést egyenesen Magyar-

ország legsúlyosabb szociális problémájának nevezte. A kilencvenes évek szociológiai kutatásait pedig (comte-i szellemben) a megoldáshoz vezető első lépcsőnek tekint. Hangsúlyozza, hogy a feltárt összefüggéseknek szervesen be kell épülniük a köztudatba, pl. a rendőroktatás révén, hogy ott az előítéleteket mérséklő módon fejtsék ki jótékony hatásukat.

Jóval szegényesebb szociológiai irodalma van a hazai szexuális kisebbségekkel foglalkozó diszciplínának. Baranyai Klára és Komáromi Zsuzsa ezt azzal magyarázza, hogy e téma még mindig tabunak számít hazánkban. Ezt támasztják alá azok az empirikus kutatások is, melyek csökkenő intenzitással, de a homoszexuálisokkal és a leszbikusokkal szemben elutasító attitűdöt mutattak ki.

Nagy Gábor Dániel a zsidóság helyzetét értékelő kutatások összegyűjtésére vállalkozott. Bár etnikai felhangjai is lehetnek a témának, koránt sem olyan kutatott terület, mint a cigányság. Írásában a két fő témacsoport szerint tárgyalta a kérdést, úgy, mint az antiszemitizmus és az asszimiláció-identitás. Annak ellenére, hogy két céljában és tematikájában különböző kötetről van szó, együttes bemutatásuk indokolt, hiszen egyazon műhelyből való mindkettő. A szerzők többsége azóta megkezdte doktori tanulmányait, egy részük óraadó oktatóként átült a katedra másik oldalára. Másrészt, bármennyire furesán hangzik is, mindkettő hiánypótló mű. Elsősorban céljuk miatt, hiszen fórumot biztosítottak fiatal kutatóknak a bemutatkozáshoz, a tudományos pályán való elinduláshoz, tovább ápolva az univeritas eszméjének a tudósképzésben betöltött szerepét.